

Beérkezett: 2025. 08. 25. Elfogadva: 2025. 08. 28. Megjelent: 2026. 02. 28.

Butás Flórián

A nyelvtörténet tanítása Szerbiában az általános iskola 8. osztályában

Kedves Olvasó!

Az újvidéki Európa Kollégium Egyetemista Központjának Módszertani műhelyében készült *A nyelvtörténet tanítása Szerbiában az általános iskola 8. osztályában* című munkám Horváth Futó Hargita és Oszkó Beatrix, a Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék tanárainak a mentorálásával.

„A történeti nyelvészet folyamatosan meg tudott újulni; és még rengeteg mondanivalója van a nyelv iránt érdeklődők számára” (Juhász 2002: 168). Ez a Juhász Dezső-idézet akár mottója is lehetne a nyelvtörténet tanításával foglalkozó fejezetnek. A nyelvtörténeti ismeretek tanítására nyolcadik osztályban legalább öt tanítási óra szükséges. Az első órán a nyelvcsaládokkal és a magyar nyelv eredetével, a másodikon a nyelvtörténeti korszakok kérdésével, azaz a magyar nyelv alakulásával, a harmadik órán a szórványemlékek és szövegemlékek fogalmának definiálásával és legismertebb írásos emlékeinkkel, a negyedik órán a *Halotti beszéd és könyörgés* szövegének elemzésével, az ötödiken pedig a magyar szókészlet rétegzettségével és a nyelvváltozatokkal lehet foglalkozni.

A Magyar nyelv és irodalom tárgy szerbiai nyolcadik osztályos tantervének *A tanítási-tanulási folyamat megvalósítása* című része azt javasolja a tanároknak, hogy a nyelvtörténeti témakör feldolgozásánál a diákokat tájékoztassák nyelvközösségünk és nyelvi rendszerünk történetének fontosabb periódusairól, figyeltesse meg a korábbi évszázadokban íródott szövegek nyelvállapotát, és vessék össze a mai nyelvállapottal (nyelvi állandóság és változása szókincs és a nyelvtani jelenségek szintjén): „Tudatosítsák, milyen szempontból módosítják az új kommunikációs technológiák a nyelvet és az írást. A tanulóknak be kell mutatni az alapvető európai nyelvcsaládokat, és ezt funkcionálisan összekötni az idegen nyelv tanításával. Fontos egyes szavakat példaként felhozni, hogy azok alapján a tanulók felismerjék a nyelvi hasonlóságokat, illetve különbségeket. Ezután ismertetni kell, hogy a magyar nyelv helye az uráli és finnugor nyelvek családjában van, és hogy mely nyelvek tartoznak még ide, kiemelve a magyar nyelv helyét és típusát” (1).

A magyar tannyelvű középiskolák első osztályában ismét feldolgozzák első összefüggő szövegű magyar nyelvemlékünket. A nyolcadik osztályban szerzett tudást a harmadik oktatási ciklusban a nyelvészeti ismeretek témakörben *A magyar nyelv diakrón vizsgálata* fejezetben is bővítik, elmélyítik a tanulók *A nyelv mint változó rendszer: szórványemlékek, Halotti beszéd és könyörgés, Ómagyar Mária-siralom (olvasatok)* témakörben. Az elsős tanterv irodalomtörténeti kontextusba helyezi a szöveget. A magyar tannyelvű szerbiai gimnáziumok első osztálya számára készült tantervben *A középkor és reneszánsz szemléletmódja és irodalma* című részben tárgyalják: *Első magyar nyelvű szöveg- és irodalmi emlékeink (Halotti beszéd és könyörgés, Ómagyar Mária-siralom, Szent Margit legendája)*. A középkori szövegek hatástörténetének vizsgálata is része a témakörnek (2).

Suhai Pál és Tokár Imre szerzőpáros (1998) az *Ómagyar Mária-siralom* magyarországi középiskolai tanítása kapcsán azt javasolja, hogy a magyar nyelvemlékek feldolgozását a középkor világirodalmának öt tanórán megvalósuló összefoglalása előzze meg. Az egyetemes középkori irodalom lezárása után a magyar ösköltészet ismertetése, majd a 11. századi magyarországi irodalom, a *Tihanyi alapítólevél*, a *Halotti beszéd és könyörgés* és végül az *Ómagyar Mária-siralom* bemutatása következik. Az *Ómagyar Mária-siralom* ebből a

szempontból nyeri el valódi jelentőségét: „Fejlett, gazdag költői nyelve, megformáltsága, gondolati eredetisége talán előzményt feltételez. Ezért is kívánatos, hogy a művet a magyar irodalom fejlődésébe ágyazzuk bele. Célszerűnek látszik a *Siralmat* művelődéstörténeti feldolgozásban megközelíteni” (Suhai–Tokár 1998: 383). A felsorolt szempontok a *Halotti beszéd* tanítása kapcsán is érvényesíthetők.

A szerbiai tanulók oktatásuk második ciklusának, azaz az általános iskola végén szereznek ismereteket anyanyelvük történetéről. A Magyar nyelv és irodalom tantárgy tanterve előírja nyolcadik osztályban a magyar nyelv történetéhez kapcsolódó ismereteket: az eredet kérdése, a magyar nyelv helye a világ nyelvei között, a nyelvrokonság, a legfontosabb nyelvtörténeti korszakok (megfelelő korabeli szövegek bemutatásával, például a *Halotti beszéd és könyörgés* és az *Ómagyar Mária-siralom*). A tananyag része a magyar szókincs eredete, a helyesírás története és a nyelvváltozatok kérdése is (1). Ezeket az anyagrészeket Pásztor Kicsi Mária és Rokvić Erzsébet (2022) *Magyar nyelv. (Gyakorló nyelvtan az általános iskolák 8. osztálya számára)* című tankönyve is feldolgozza.

A tanulói teljesítmények tudásszabványai is előírnak bizonyos elvárásokat azokkal a nyelvtörténeti tananyagrésszel kapcsolatban, amelyeket a tanulóknak el kell sajátítaniuk a nyolcadik osztály végére. A szerbiai oktatási rendszerben az Oktatási és nevelési rendszer alapjairól szóló törvény (3) rendelkezéseinek értelmében több szabványcsoportot kellett definiálni. Ezek közé tartoznak az általános iskolás és középiskolás diákok teljesítményének a tudásszabványai is minden tantárgyból. A kompetenciaszabványok három tudásszintet (alap-, közép- és haladó szintet) különböztetnek meg. A szabványok definiálják, milyen „elvárások vannak a tanuló teljesítményének tekintetében a kompetenciafejlesztés különböző szintjein. A szabványok egyben a felmérés kritériumai is (Katona–Horváth Futó 2019: 3). A kötelező oktatási ciklus végén elvárt tanulói teljesítmény általános szabványai magyar nyelv és irodalomból a nyelvi ismeretek területén csak középszinten utalnak konkrét nyelvtörténeti ismeretekre: „MNY.2.1.2. Ismeri a főbb nyelvtörténeti korszakokat és az első magyar nyelvemlékeket, ismeretekkel rendelkezik a 19. század nyelvújító mozgalmáról” (Katona–Horváth Futó 2019: 3).

A speciális tantárgyi ismeretek területén szintén középszinten jelennek meg a nyelvtörténeti ismeretek: „Megkülönbözteti az európai nyelvek alapvető családjait, és meg tudja határozni a magyar nyelv helyét az uráli nyelvek családfáján belül. Ismeri a magyar nyelv fejlődésének főbb korszakait, és tisztában van e fejlődés jelentőségével a magyar nemzet kultúrájának és történelmének szempontjából (Katona–Horváth Futó 2019).

Pásztor Kicsi Mária és Rokvić Erzsébet tankönyvének (2022) nyelvtörténeti fejezete a világ nyelveinek sokaságával és a nyelvcsaládokkal ismerteti meg elsőként a tanulókat, majd áttér a magyar nyelv eredetének a tárgyalására. Illusztrációval – *Az uráli nyelvek családfája* (Hajdú Péter [1981] nyomán) – mutatja be a nyelvrokonságot, és visszavezeti a magyar nyelvet ahhoz az alapnyelvhez, amelyből származtatható. Nyelvrokonságnak, a voguloknak (manysi) és osztjákoknak (hanti) külön alfejezetet szánunk a tankönyvszerzők, a finnugor népek földrajzi elhelyezkedését térkép szemlélteti, kinézetükről, nyelvükről, mindennapi tevékenységeikről pedig fényképanyag és egy kiegészítő szöveg (*Ollózás Illyés Gyula* Rokonoknál című jegyzetéből) ad bővebb információt. A tankönyv *Nyelvtörténeti korszakok* című fejezete röviden kitér az ősmagyar (kibővíti Dienes István *Az ősi hitvilágról* című szövegének a részlete), az ómagyar, a középmagyar, az újmagyar és az újabb magyar korra. Az *Olvass még!* részben Kiss Jenő *A magyar nyelvtörténet korszakolásának kérdésköréhez* című, 2017-ben megjelent tanulmányának részlete olvasható (Kiss 2017). Az *Első nyelvemlékeink* című alfejezetben a szerzők az első szórvány- és szövegemlékeinket ismertetik.

A *magyar szókincs eredete* alfejezet a magyar szókészlet négy nagyobb rétegével foglalkozik, gazdag a példaanyaga, a *Jó, ha ezt is tudod!* részei a differenciálást segítik; azok számára nyújtanak kiegészítő információt, akik többet szeretnének tudni a témáról. A könyvtárak és múzeumok gyűjteményének egy része az internetnek köszönhetően elérhetővé vált a szélesebb tömegek számára is. Ezt a lehetőséget

kihasználva a tankönyvszerzők az Országos Széchényi Könyvtár *Magyar nyelvmélekek* című multimediális szolgáltatásának böngészését javasolják, valamint a Pray-kódekből képeslap küldését (1).

A nyelvtörténeti rész két utolsó alfejezete *A magyar helyesírás története* a kancelláriai helyesírástól az akadémiai helyesírásig vázolja fel a magyar szavak rögzítésének a történetét, *A mai magyar nyelv rétegzettsége: a nyelvváltozatok* pedig egy ágrajzból kiindulva a nemzeti nyelv, köznyelv (írott és beszélt köznyelv) és a nyelvváltozatok (regionális köznyelvek, nyelvjárások, csoportnyelvek, rétegnyelvek, szleng) problematikáját járja körül. *A magyar nyelv története* című fejezetet egy összefoglaló vázlat zárja. A szerzők a tananyag elsajátítását és gyakorlását változatos, gondolkodást fejlesztő feladatokkal segítik (Pásztor Kicsi – Rokvić 2022: 143–162).

A harminckét soros legkorábbi összefüggő magyar nyelvmélek különféle szempontú elemzése (művelődéstörténeti kontextusa, keletkezése, felfedezése, struktúrája, nyelve, stíluselemei stb.) legalább egy tanórát vesz igénybe. Az óra bevezető részében a tanár egy internetes mém segítségével vezeti be a témát. A fő részben átismétlik a szórványemlékek és a szövegemlékek fogalmát, majd a *Halotti beszéd és könyörgés* szövegét elemzik (hangtani, alaktani, mondattani és retorikai szempontból), összevetik a mai olvasattal, megkeresik a bibliai utalásokat, mindezt a hanganyag hallgatása és közös megbeszélés keretében. A befejező részben a diákok a nyelvmélek hatástörténetét dolgozzák fel, intertextuális kapcsolatokat fedeznek fel. Az idők során ugyanis számos művészt meghihletett első magyar szövegemlékünk, az intertextusok felfedése az óra befejező részében alkalmat ad az összehasonlító elemzésre és az összefoglalásra: Kosztolányi Dezső *Halotti beszéd*, Márai Sándor *Halotti beszéd*, Tóth Krisztina *Vogymuk*, Beck Tamás *Halotti beszéd*, Durkó Zsolt *Halotti beszéd* című oratóriuma, a Kárpátia zenekar megzenésítése, Szűcs Bence *Halotti beszéd* című rövidfilmje, Lakner László festő *Isa pur* című alkotása stb. Az összegzésre egy Kahoot interaktív kvíz szolgál, házi feladatra pedig egy Wordwall-feladatot kapnak a diákok, amely az órai tudásanyag elmélyítését szolgálja.

Óbecse, 2025. augusztus 25.

Tisztelettel:

Butás Flórián
hallgató
Újvidéki Egyetem

Irodalom

- Hajdú Péter 1981. *Az uráli nyelvészet alapkérdései*. Tankönyvkiadó. Budapest.
- Juhász Dezső 2002. Magyar nyelvjárástörténet és történeti szociolingvisztika. Tudományszemléleti kérdések. In: Hoffmann István – Juhász Dezső – Péntek János (szerk.) *Hungarológia és dimenzionális nyelvészlelet*. Debreceni Egyetem. Debrecen–Jyváskylá. 165–172.
- Katona Edit – Horváth Futó Hargita 2019. *Az általános középiskolai és szakközépiskolai oktatás végén elvárt tanulói teljesítmény általános tudásszabványai az általános tantárgyakból. Magyar nyelv és irodalom*. Oktatási és Nevelési Minőségellenőrző Intézet. Belgrád.
- Kiss Jenő 2017. A magyar nyelvtörténet korszakolásának kérdésköréhez. *Magyar Nyelv* 113(2): 129–145. <https://doi.org/10.18349/MagyarNyelv.2017.2.129>
- Pásztor Kicsi Mária – Rokvić Erzsébet 2022. *Magyar nyelv. Gyakorló nyelvtan az általános iskolák 8. osztálya számára*. Tankönyvkiadó Intézet. Belgrád.
- Suhai Pál – Tokár Imre 1998. Ómagyar Mária-siralom. Művelődéstörténet és műértelmezés. In: Sipos Lajos (szerk.) *Irodalomtanítás az ezredfordulón*. Pauz–Westermann Könyvkiadó. Celldömölk. 380–389.

- (1) A Magyar nyelv és irodalom tanterve a VIII. osztály számára 2020. In: *Pravilnik o dopunama Pravilnika o programu nastave i učenja za osmi razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja*. Službeni glasnik Republike Srbije – Prosvetni glasnik. Godina LXIX, br. 6. Beograd. 129–140.
- (2) A Magyar nyelv és irodalom tantárgy tanterve a gimnáziumok 1. osztálya számára 2018. In: *Pravilnik o programu nastave i učenja za gimnaziju*. Službeni glasnik Republike Srbije – Prosvetni glasnik, Godina LXVII, br. 12/2018. Beograd. 118–126.
- (3) Oktatási és nevelési rendszer alapjairól szóló törvény. <http://cikajovazmajada.rs/wp-content/uploads/2017/11/Alapszabály.pdf> (2025. szeptember 21.)

Flórián Butás: Teaching historical linguistics in grade 8 in primary schools in Serbia

Kulcsszók: anyanyelv-pedagógia, nyelvtörténet tanítása, nyelvemlékek, oktatási dokumentumok, általános iskola

Keywords: first-language pedagogy, teaching historical linguistics, early Hungarian language records, educational documents, primary school

Az írás szerzőjéről

Butás Flórián

Újvidéki Egyetem, Újvidék, Szerbia

butasflori[kukac]gmail.com

<https://orcid.org/0009-0001-3501-5486>

Copyright © 2026 Flórián Butás

This is an open-access article. This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).